

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ

В.Є. Данкевич,

кандидат економічних наук

Житомирський національний агроекологічний університет

Проаналізовано стан використання сільськогосподарських земель в умовах Полісся Житомирщини. Охарактеризовано загальні підходи щодо ефективності використання земельних ресурсів. Досліджено світові тенденції розвитку органічного виробництва. Розглянуто можливості вирощування органічної продукції на Поліссі. Розроблено пропозиції запровадження раціонального землекористування в умовах глобалізації.

Ключові слова: *органічне землеробство, сільськогосподарські землі, аграрні підприємства, ефективність, глобалізація, Полісся.*

Питання раціонального використання земельних угідь упродовж тривалого часу залишаються предметом вивчення, дослідження та наукових дискусій. Реформування аграрного сектора економіки створило можливості збільшення кількості землекористувачів, підвищення рівня використання земельних угідь та збільшення обсягів виробництва продукції. Проте ступінь використання сільськогосподарських земель у багатьох підприємствах залишається на досить низькому рівні, що зобов'язує як теоретиків, так і практиків прискорити вивчення факторів, які орієнтують на вихід із такої ситуації. Необхідно вивчити специфіку кожного регіону, щоб налагодити конкурентоспроможне виробництво.

Серед сучасних природних процесів, які є наслідком нераціонального господарювання на Поліссі, спостерігаються оглеєння, окислення та заболочення. Із господарського обігу вилучено багато тисяч гектарів сільськогосподарських угідь, значні площі лісових масивів. Упродовж останніх років відбулася значна деградація довкілля, що призвело до активізації процесів ерозії, значних екологічних та економічних втрат

і збитків. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель спричинило зниження родючості ґрунтів через їхнє переущільнення, втрату водопроникності та підвищення ерозійної здатності з усіма екологічними наслідками. У сукупності це призвело до екологічної кризи в багатьох районах і сприяло перегляду поглядів щодо ведення виробничої діяльності та пошуку напрямів використання безпечних систем виробництва. У цьому контексті важливим є вивчення можливості запровадження органічного землеробства на Поліссі.

У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі приділено достатньо уваги стану використання земельних ресурсів товаровиробниками. Ґрунтовні дослідження здійснили у своїх працях Л.І. Абалкін, Д.П. Богиня, В.Г. Бодров, М.П. Вітковський, А.С. Гальчинський, В.К. Збарський, О.В. Крисальний, Ю.Я. Лузан, І.І. Лукінов, В.М. Малес, Б.Я. Панасюк, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук та інші вчені. Дослідження авторів зробили значний внесок у розробку зазначеної тематики, однак реалії сьогодення переконують, що чимало питань стосовно ефективного землекористування в контексті екологізації

вивчені недостатньо. Перспективним напрямом подальшого дослідження є вивчення досвіду та можливості запровадження органічного землеробства вітчизняними товаровиробниками.

Метою цього дослідження є вивчення тенденцій розвитку органічного землеробства в умовах Полісся та розроблення пропозицій щодо напрямів оптимізації землекористування.

Методологічною і теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної теорії. Методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу використовувалися в процесі генерації та відбору можливих напрямів екологізації сільськогосподарських угідь з метою підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств та вирішення екологічних проблем.

В умовах ринкової економіки на Поліссі, як і в цілому по Україні, широко впроваджуються індустриальні методи ведення сільського господарства, що забезпечує значне зростання обсягів виробництва продукції. Однак така система господарювання супроводжується посиленням антропогенного навантаження на довкілля, зниженням родючості ґрунтів, занепадом сільських територій. До цього додалися проблеми, пов'язані з аварією на ЧАЕС, від якої постраждала значна частина поліських земель [4].

Більшість товаровиробників прагне господарювати на засадах багатогалузе-

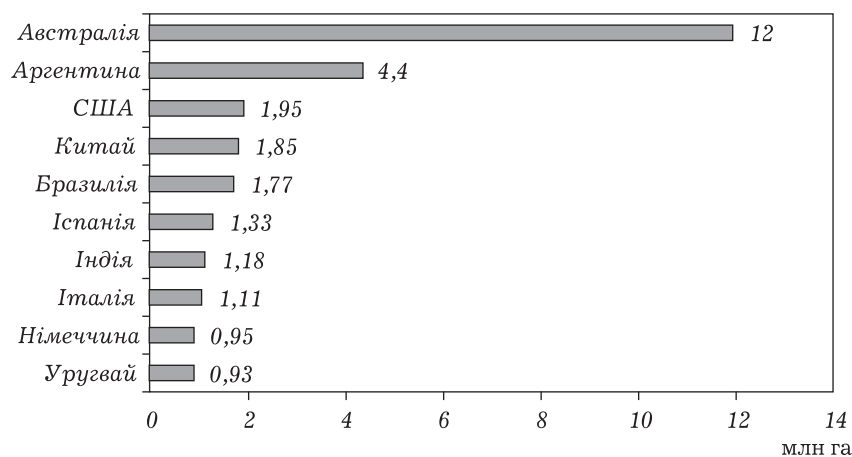
вого виробництва з набором енергомістких і високоліквідних сільськогосподарських культур та використанням значної кількості промислових засобів хімізації (мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин). Такі системи господарювання здійснили значний негативний вплив на екологічний стан сільських територій.

Важливим для Поліського регіону є пошук та розроблення ефективної зональної системи землеробства, що ґрунтується на засадах органічного виробництва, яка забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. Така система, при можливості, повинна максимально ґрунтуватися на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових трав, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, біологічних засобів боротьби зі шкідниками з метою підвищення родючості та поліпшення структури ґрунтів [6].

Методи органічного землеробства були започатковані у США вже понад сторіччя тому. Зацікавленість споживачів органічної продукції продовжує зростати з кожним роком [9]. Так, у США вже майже 40% американців споживають органічну продукцію, при цьому 37% із них вживають ці продукти більше одного разу на день, 39 — принаймні один раз на тиждень і лише 24% вживають органічні продукти нерегулярно [7]. Площі органічних угідь щороку збільшуються, що

зумовлено значним попитом на екологічно чисту продукцію. Лідерами за площами сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь є: Австралія, Аргентина, США, Китай, Бразилія (рис. 1).

Ідея органічного виробництва запроваджується в багатьох регіонах України і поступово набуває поширення на Поліссі. Усе більше людей починають звертати увагу не лише на ціну, а й на якісні показники продуктів харчування. Споживачі готові платити більше за безпечну продукцію, адже

Рис. 1. Перша десятка країн світу з найбільшими площами сертифікованих сільськогосподарських земель, зайнятих під органічним виробництвом.

Джерело: побудовано за даними [8].

традиційне ведення сільського господарства передбачає використання значної кількості хімічних препаратів, що негативно впливає на довкілля та здоров'я людини.

Аналізуючи вітчизняне виробництво органічної продукції, слід сказати, що зона Полісся входить до одного з чотирьох регіонів України, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і де можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсучасніших світових стандартів. Ґрунтові й агрокліматичні умови в зоні Полісся сприятливі для ведення органічного сільськогосподарського виробництва [2].

Для органічного землеробства використовуються родючі ґрунти, на яких без застосування мінеральних добрив можна вирощувати стабільні врожаї сільськогосподарських культур. У Поліському регіоні це сірі, лісові, дернові та лучні не оглеєні, дерново-підзолисті супіщані та легкосуглинкові із середнім і високим агрохімічним забезпеченням та оптимальними параметрами водно-повітряного режиму. Господарства, що вирощують органічну продукцію, повинні дотримуватися сівозмін, включати в структуру посівної площі бобові культури та багаторічні бобові трави, щоб забезпечити поживні речовини та відтворення гумусу в ґрунті [3].

Станом на 2011 р. в Україні статус органічного отримали 155 господарств, загальна площа земель під органічним виробництвом

у яких становила 368,9 тис. га, що дало змогу Україні за цим показником посісти 16 місце в світі серед більш ніж 100 країн. Більшість органічних господарств розміщені в Одеській, Херсонській, Чернівецькій, Тернопільській та Полтавській областях [1].

На Житомирщині органічне виробництво представлено вирощуванням органічного зерна, що здійснюється за кошти інвестиційних компаній та експортується за кордон (табл. 1). Найбільші площі, на яких ведеться виробництво за органічною технологією належать житю. Це пояснюється тим, що культура є традиційною для зони Полісся, вона не потребує внесення значної кількості добрив, пристосована до місцевих ґрунтово-кліматичних умов. Основними товаровиробниками продукції, де дотримуються технологій органічного землеробства, в Житомирській області є: ТОВ «Вертокиївка», ПП «Миролюбівське», ТОВ ВО «Агро-Пром-Сервіс», ФГ «Ставрів» Житомирського району, ПП «Галекс-Агро» Нов.-Волинського району, СТОВ «Україна», ПСП АФ «Симони», ПОСП «В. Яблунецьке», ФГ ім. Мічуріна, ФГ «Кулішівське», ДПДГ «Рихальське», ДСГП «Райагрохім» Ємільчинського району.

Одним з найвідоміших «органічних» господарств на Житомирщині є приватне підприємство «Галекс-Агро» Новоград-Волинського району, яке спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур,

Таблиця 1

Інформація про вирощування екологічно чистої продукції рослинництва у господарствах Житомирської області

Культура	Площа для вирощування екологічно чистої продукції, га			Валовий збір, т		
	Роки					
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Пшениця	100	110	204	240	250	481
Жито	5741	7579	7851	6324	8379	9345
Гречка	–	20	–	–	20	–
Вико-овес	548	634	632	1211	1306	1354
Пелюшка	632	520	698	2047	1196	1421
Гірчиця	–	62	54	–	50	45
Овес	851	791	921	2784	2476	2785
Морква	5	5	5	95	90	95

Джерело: власні дослідження.

виробництві молока й м'яса. «Галекс-Агро» є базовим господарством з виробничої перевірки ґрунтозахисних технологій вирощування культур, заходів щодо розширеного відтворення родючості ґрунтів та виробництва екологічно безпечних продуктів харчування. У березні 2009 р. землі підприємства були атестовані інспекторами сертифікаційних компаній ІМО та «Органік Стандарт». У 2012 р. посівна площа цього господарства становила 5,1 тис. га. У структурі посівних площ зернові культури займали 3,5 тис. га (68% посівної площі), зокрема озимі зернові — 1,8, з них озима пшениця — 1,1; ярі зернові — 1,7, з них ячмінь — 0,2, овес — 0,3, просо — 0,4, гречка — 0,2, зернобобові — 0,16.

Діяльність ПП «Галекс-Агро» підтверджує, що використання органічних технологій у землеробстві дає змогу господарству підвищити природну біологічну активність ґрунтів та відновити баланс натуральних поживних речовин. За умов ведення органічного виробництва підсилюються відновлювальні властивості ґрунту, нормалізується робота живих організмів, відбувається збагачення на гумус і як результат — поступово збільшується урожайність сільськогосподарських культур та підвищується якість продукції.

Проведені дослідження показують, що широкого розповсюдження вітчизняна система органічного землеробства ще не набула. Міжнародний досвід свідчить, що перспективи розвитку екологічного виробництва залежать від декількох складових: по-перше, наявності відповідних природних умов на визначеній території та досвіду впровадження відповідних агротехнологій; по-друге, наявності національної нормативно-правової бази, що дасть можливість відпрацювати механізми контролю процесу виробництва екологічно чистої продукції для забезпечення гарантії її якості кінцевому споживачеві.

ВИСНОВКИ

Біологізація господарського процесу в агроформуваннях Поліського регіону повинна здійснюватися через систему виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових

добавок до кормів при відгодівлі тварин. Така система за можливості повинна максимально ґрунтуватися на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових трав, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, біологічних засобах боротьби зі шкідниками з метою підвищення родючості та поліпшення структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин та боротьби з бур'янами й шкідниками сільськогосподарських культур.

Останніми роками на Поліссі значно скоротилися обсяги внесення мінеральних добрив та засобів захисту рослин, що само по собі спонукає до впровадження органічного землеробства. Разом з тим є проблеми з реалізацією виробленої екологічно чистої продукції та укладанням контрактів на її закупівлю за цінами, які могли б забезпечити прибутковість господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Для розвитку органічного виробництва на Поліссі потрібні маркетинг і реклама екологічної продукції, інформування споживача про переваги такої продукції та формування сталого попиту на неї. Це є найбільш складним на Поліссі за відсутності традицій споживання екологічної продукції. Саме тому формування механізму просування екологічної продукції до споживача є першочерговим завданням.

Досвід розвитку органічного сільського господарства у світі підтверджує, що при цьому створюються додаткові робочі місця, виникають нові перспективи для фермерських господарств, підвищується життєздатність сільських громад та з'являються інші соціальні переваги, що є надзвичайно актуальним для Поліського регіону. У перспективі органічне землеробство дає змогу оптимізувати виробничу структуру сільськогосподарських підприємств, узгодити та гармонізувати економічні, екологічні та соціальні аспекти господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk.tid>
2. Житомирщина. Інвестиційний портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.zt-invest.org/index.php?option=com_content&view

ВИРОБНИЦТВО І ОБІГ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

MANUFACTURE AND TURNOVER OF ORGANIC PRODUCE

3. *Квітка Г.* Досвід землеволодіння: аграріям об'єднаної Європи затісно господарювати / Г. Квітка // Землевпорядний вісник. — 2009. — № 8. — С. 40 — 46.
4. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 2015 року / М.М. Дейсан. — Житомир: Рута, 2009. — 304 с.
5. *Кобець М.І.* Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М.І. Кобець // Проект «Аграрна політика для людського розвитку». — К. — 2004. — 22 с.
6. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. — К.: Аграрна наука, 2010. — 944 с.
7. Матеріали Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/>
8. FAOSTAT [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org/>
9. The World of Organic Agriculture 2012 is launched [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifoam.org/>